

УДК 94(477.8):355“1945-1954”

В. І. Ільницький

УЧАСТЬ ІНОЗЕМЦІВ У ВИЗВОЛЬНОМУ РУХІ НА ТЕРЕНАХ КАРПАТСЬКОГО КРАЮ ОУН (ДРУГА ПОЛОВИНА 1940–х рр.)

У статті на основі невідомих та маловідомих документів розкривається проблема участі іноземців у структурах ОУН і УПА на теренах Карпатського краю. Встановлено, що реалізації етнонаціональної політики надавалося важливе значення. Показано вдало продумана концепція побудови спільного фронту поневолених народів Сходу Європи та Азії, яка сприяла залученню до українського визвольного руху представників різних національностей: євреїв, росіян, караїмів, румунів, сербів, угорців, узбеків, бельгійців, італійців та ін.

Ключові слова: іноземці, Карпатський край ОУН, визвольний рух, етнонаціональна політика.

Проблема стосунків українського визвольного руху із представниками інших національностей впродовж десятиріч зберігає свою актуальність. Це питання відноситься до найбільш проблемних з однієї сторони та найбільш заполітизованих з іншої. Відкритий доступ до раніше засекречених документів дозволяє пролити світло на цю тему.

Окремі аспекти проблеми участі іноземців у лавах визвольного руху відображені в узагальнюючих працях А. Кентія, Ю. Киричука, І. Патриляка, А. Русначенка [1; 2; 3; 4]. Більш акцентовано це питання розглядає Г. Стародубець [5]. Новітніми підходами до вивчення проблеми взаємин українських націоналістів із представниками різних національностей, спростування міфів щодо антисемітизму українських націоналістів, створених радянською пропагандою і взятих на озброєння сучасною російською автурою, відзначається дослідження Василя Деревінського [6] та Олега Стецишина [7]. У контексті вивчення офіційної етнонаціональної політики націоналістів у ставленні до представників інших національностей має значення упорядкований В. Панібудьласкою збірник [8; 9].

Керівники ОУН намагалися залучити до національно-визвольної боротьби населення з усіх регіонів, етнічно заселених українцями. Радянська адміністрація ніколи не відчувала приязного ставлення від українського місцевого населення, що й не дивно, оскільки форми і методи (голодомори, масові репресії, виселення, колективізація), якими вони намагалися радянлізувати суспільство, викликали логічний спротив. У роки німецько-радянської війни і післявоєнний період це лише створювало ґрунт для проникнення ідей націоналізму на Схід [10, арк. 163-164].

Радянізація західноукраїнських земель у післявоєнний період здійснювалася українцями, які прибули зі східних областей України, а також росіянами та представниками різних національностей. Підпільники одразу намагалися у різний спосіб інформувати прибулих про підпільну боротьбу [11, арк. 26-27]. Роз'яснювальна та пропагандивна робота українських повстанців впливала на прибулі кадри – частина з них починала допомагати українському визвольному руху.

Верхівка ОУН спрямовувала підпільників на використання кожної, навіть найменшої, нагоди для проведення зустрічей і бесід із іноземцями, збору інформації про їхнє ставлення до органів радянської влади, а відтак, і можливості розгортання антирадянської боротьби [12, арк. 193; 13, арк. 64; 14, арк. 71].

Реалізації етнонаціональної політики надавалося важливе значення. При цьому ставилося завдання не лише спростувати міфи, поширювані радянською пропагандою, але й створити спільний фронт боротьби проти тоталітаризму, за відновлення незалежних національних держав, а відповідно, залучити мешканців усіх регіонів України і представників інших національностей до лав українського визвольного руху. Суттєва роль при цьому відводилась роботі зі східняками; її важливість зумовлювала сувору звітність. Вдало налагоджена і продумана стратегія інформування широких верств суспільства про український визвольний рух не була марною справою, навпаки, сприяла переходові до лав націоналістів солдатів і офіцерів іноземців з Радянської армії, адміністративного, господарського, культурно-освітнього апарату поповненню лав повстанців досвідченими, вишколеними бійцями.

Одним із поширених радянських міфів було твердження про негативне ставлення націоналістів до представників інших національностей. Однак наявність значного масиву документів дає підстави стверджувати про хибність такого висновку. Основним принципом відносин із представниками інших національностей поставало визнання прагнення українського народу до відновлення незалежної держави. Зі свого боку, українські націоналісти підтримували прагнення інших поневолених націй до відновлення їхніх національних держав.

Етнонаціональна політика базувалася на принципі толерантного ставлення до представників усіх національностей; їх вважали союзниками, а тому стосунки з ними намагалися будувати на тих самих засадах, що й між українцями, ставити перед ними такі ж завдання, як і перед власним народом, сприяти формуванню активу політичних організацій. Аналогічне ставлення було і щодо тих росіян, які визнавали право української нації на власну незалежну державу [6, с. 101-102]. Натомість імперіалістів-загарбників націоналісти закликали знищувати, власне, як ворогів народу і шкідників [15, арк. 143]. Відповідно, проти інших союзних військ заборонялося вести будь-які бойові операції, нав'язувати бої Червоної армії, але водночас не вітати її прихід. Підкреслювалася необхідність на прикладах демонструвати масштабність Руху опору українського народу. Загалом до військовослужбовців ЧА рекомендувалося ставитися доброзичливо, допомагати дезертирам і арештованим, поширювати серед воїнів ЧА літературу, листівки, готувати видання,

писати лозунги і розміщувати їх на видних місцях [15, арк. 145]. Тактики українського визвольного руху підкреслювали: "із союзних народів створювати війська, робити невеликі військові підрозділи і підготовлювати для боротьби. Провіряти їх бойову і моральну стійкість і благонадійність, так як між ними знаходяться більшовицькі провокатори" [15, арк. 147].

Вдало продумана концепція спільного фронту поневолених народів Сходу Європи та Азії сприяла залученню до українського визвольного руху представників різних національностей. У 1943 р. в УНС на Станіславщині навіть діяла чота узбеків [16, с. 128]. Але в Карпатському краї, на відміну від Волині, це був виняток. Натомість траплялися також індивідуальні форми участі іноземців у лавах українського визвольного руху.

Попри незначне представництво, маємо факти участі чужинців, зокрема росіян, у лавах підпілля Карпатського краю. Про них довідуємося в основному із оперативних зведень про захоплення чи загибель повстанців, реабілітованих історією [17, арк. 138-139]. Відомі імена росіян, які проживали на території Станіславської області та були засуджені: за матеріальну допомогу націоналістам Марія Менабде (м. Єйськ Краснодарський край, Росія), засуджена 23 березня 1946 р. на 10 років позбавлення волі та п'ять років поразки в правах з конфіскацією майна; завідувач медпункту Галина Юргенс (м. Москва, Росія) лікувала стрільців УПА, постачала медикаменти, 25 травня 1949 р. засуджена на 10 років позбавлення волі; заступник головного лікаря лікарні м. Станіслав Іван Неделін (с. Рябінка, Росія) збирав гроші для УПА, 31 липня 1950 р. засуджений на 10 років позбавлення волі та п'ять років поразки в правах; інспектор кадрів нафтопромислу с. Битків Надвірнянського р-ну Микола Риков (с. Слобода Ямська Орловської області, Росія) допомагав членам ОУН продуктами, 6 грудня 1950 р. засуджений на 25 років позбавлення волі та п'ять років поразки в правах із конфіскацією майна; колгоспник Феодосій Кіряєв (Молдова), переховував вояків УПА, 13 лютого 1951 р. засуджений на 25 років позбавлення волі та 5 років поразки в правах; Петро Чаусов (с. Гниле Курської області (Росія), переховував у криївці вояків УПА, 10 червня 1950 р. засуджений на 10 років позбавлення волі.

6 березня 1946 р. оперативна група лінійного відділення міліції станції м. Стрий провела операцію з ліквідації групи повстанців у криївці. Однак, коли її виявили, підпільники підірвалися гранатами. Живим залишився і був заарештований Роман Дружинець, а інші – Остап Барабаш, Ігор Барабаш, Анатолій Смірнов (1919 р.н., ур. Горьковської області) загинули. До речі, показовою є автобіографія та доля останнього загиблого, за національністю росіянина. У 1944–1945 рр. він, старший сержант 63-го окремого будівельного шляхового залізничного батальйону, перебував із дислокованим підрозділом у Сколівському районі, де познайомився та одружився із Стефанією Дружинець. На початку 1945 р. із військової частини дезертирував і переховувався у свого тестя Семена Дружинця, облаштувавши криївку. Ще перебуваючи на службі, він почав підтримувати зв'язок із українськими націоналістами, а з переходом у підпілля співпраця зміцнилася, зокрема, особисто брав участь у збройних акціях [18, арк. 65-67].

Заступник головного лікаря Іван Неделін (1912 р.н., с. Рябінка (Росія), росіянин, освіта вища медична), проживаючи у м. Станіслав, збирав гроші для визвольної боротьби. За це Станіславським обласним судом 31 липня 1950 р. був засуджений на 10 років позбавлення волі та п'ять років поразки в правах [19, с. 147].

Повідомлення про участь іноземців у повстанських лавах з'являлися і в наступні роки. Відомий випадок участі казаха "Колі" (ім'я) Омар (прізвище) Саройот або Салойот (21.03.1920 р.н., Єсільського р-ну (Казахстан), який пройшов службу у ЧА, а відтак – у німецькій армії. У 1944 р. вступив до УПА на теренах Лемківщини, а в 1947 р. перейшов на Самбірщину, де до переходу у підпілля діяв у складі відділу Лонгіна Колата-"Стаха". Загинув казах "Коля" 5 листопада 1948 р. біля с. Кобло-Старе Старосамбірського р-ну [20, с. 6; 21, с. 6; 22, арк. 147].

Під час нацистської окупації на теренах Галичини дислокувалися підрозділи, сформовані з представників різноманітних національностей. Ставлення місцевого гітлерівського командування до таких іншонаціональних підрозділів було назагал зневажливим, що впливало на перехід у відповідний момент їхніх військовослужбовців до лав українського визвольного руху. Безумовно, сприяла цьому також ефективна пропагандивна робота оунівців [7, с. 73].

У повстанських структурах Карпатського краю, хоча і в меншій кількості, діяли також представники європейських народів. Інформація про такі випадки є досить обмеженою, але прецеденти траплялися. Значно більше у лавах УПА було представників інших національностей, які переважно були готовими навіть на самопожертву. Однак відомі випадки, коли вони саботували роботу, вдавалися до крайнощів, через що потрапляли під підозри СБ ОУН [23, арк. 119, 147, 150]. У своїх спогадах С. Федорівський писав, що 23 серпня 1945 р. рейдуюча група УПА ввійшла до Словаччини, з-поміж учасників був санітар сотні "Булава", німець за національністю на псевдо "Милий" (інженер-механік) та солдат-кулеметник за національністю угорець. Підтверджує інформацію про німця-санітара у відділі "Булава", який рейдував, і Володимир Юркевич-"Кобзар"-Юрченко" [24, с. 192]. У жовтні 1945 р. силові органи заарештували колишнього офіцера угорської армії Шандора Єлекеша, який діяв у курені "Різуна" [25, арк. 311].

Степан Федорівський у спогадах наголошував також, що у с. Сопіт Сколівського р-ну до штабу куреня "Бойки" Михайла Бобанича-"Трясила" прийшов італієць Арденс Гранді (колишній німецький полонений), який до цього був у куренях Мартина Мізерного-"Рена" та Михайла Гуштака-"Євгена" [26, с. 65-66]. Підтверджує цю інформацію чотовий Олександра Конопадський-"Островерх", зазначаючи, що приблизно у той час сотня поповнилася двома італійцями, які втекли з радянського полону: колишнім офіцером графського походження Гранді та колишнім солдатом Пікольо [27, с. 231-233]. У своїх зізнаннях Данило Губич 20 серпня 1945 р. на запитання слідчого охарактеризувати одного із "керівників УПА" на псевдо "Гранді" відповідав, що він є одним із керівників відділу УПА, за національністю італієць, українською мовою володів слабо, але не

знав, яку саме посаду той обіймав [28, арк. 163в]. Дослідник історії визвольного руху Григорій Дем'ян пише про Мішеля Градельоно, італійського офіцера, який вступив до куреня "Бойки", брав участь у боях із гітлерівськими окупантами, радянськими партизанами, ВВ МДБ. Під час перебування у курені той мав собаку-вівчарку "Люкса". При цьому подає неуточнену інформацію про загибель М. Градельоно під час рейду на Захід [29, с. 468]. Натомість С. Федорівський говорить, що італієць "Гранді" пішов рейдом із Д. Вітовським до Словаччини, а звідти перейшов на батьківщину [26, с. 65, 201].

На території Карпатського краю діяв бельгійець Альберт Газенбрукс-"Західний" (22 січня 1915, м. Остенде, Бельгія), який упродовж 1943–1945 рр. працював на радіостанції "Самостійна Україна" ("Афродіта") і оголошував передачі англійською та французькою мовами. 7 квітні 1945 р. біля с. Ямельниці Сколівського р-ну був захоплений відділом НКДБ, засуджений на вісім років таборів [30, с. 205-234].

4 серпня 1951 р. Військовий трибунал військ МВС Станіславської області засудив на 25 років позбавлення волі з конфіскацією майна бурильника тресту "Укрбургаз" Василя Града (с. Сача, Румунія), за національністю румуна, який проживав у с. Хімчин Косівського р-ну і переховував членів ОУН [19, с. 150].

14 жовтня 1951 р. до Рахівського окружного відділу з'явилися з повинною учасники підпільної групи Романюка румуни Е. Дан і Ю. Мигалі, які здали дві гвинтівки з патронами [31, арк. 232].

Деяко раніше, у 1944 р., в УПА на території майбутнього Карпатського краю, зокрема на Самбірщині, діяли також сотенний росіянин Василь Скворцов-"Ведмідь" (1915 р.н., с. Михайлівка Максимо-Горківського р-ну Павлоградської області) [32, арк. 3, 13, 17, 36; 33, арк. 15] та інструктор старшинської школи на Коломищині серб Трифун Гачіч-"Гот" [34, арк. 57; 35, арк. 335; 36, арк. 78; 37, с. 127-150].

Міфи про масове знищення учасниками національно-визвольного руху представників інших національностей, зокрема євреїв, документально не підтверджені; вони ґрунтуються на джерелах сумнівного походження або уривках зі свідчень окремих діячів Організації, які не відображають реальної офіційної позиції. В основі ставлення до єврейства лежав принцип права кожної нації на самовизначення, рівноправності усіх народностей у майбутній українській державі. Безумовно, потрібно диференціювати репресивні дії щодо окремих представників певної нації (партійних діячів, службовців радянської адміністрації чи працівників спецслужб), чого не можна автоматично переносити на цілу націю (російську, польську, єврейську тощо).

В інструкції Головної команди УПА (1 листопада 1943 р.) мовилося: "Поширити, що ми толеруємо всі національності – також жидів, які працюють на користь української держави. Вони будуть лічтися повноправними громадянами України. Про це говорить з лікарями-жидами і іншими фахівцями, які у нас затруднені" [38, с. 145].

Націоналісти готували і поширювали листівки до різних національностей – "Євреї", "Росіяни", "Узбеки, казахи, туркмени", "Поляки", "Румуни" ін. У зверненні від березня 1950 р. зазначалося: "І хто як хто, але Ви, євреї, повинні з пошаною і симпатією ставитися до цієї національно-визвольної боротьби українського народу. Повинні тому, що самі ж Ви на своїй власній шкурі переконалися, що означає бути бездержавною нацією, що означає провадити боротьбу за своє визволення. Понад дві тисячі років єврейський народ був змушений переносити на своїх плечах всі наслідки підневільного життя. [...] Ви, євреї, прекрасно знаєте, хто такі большевики і яке їх відношення до поневолених народів. Ви самі дуже добре бачите, який то "рай" створив Сталін і його кліка московсько-большевицьких людоджерів. Ще краще могли б сказати про це ті десятки тисяч Ваших братів і сестер по національності, яких кати з МВД-МГБ вимордували у підвалах сталінських тюрм і на засланнях. І так, як єврейські революціонери стали зі зброєю в руках на захист людських прав єврейського народу і ті права вибороли, так і ми, українські революціонери-бандерівці, стали на шлях національно-визвольної боротьби" [39, арк. 291-292].

Чи не найбільше у підпіллі працювало лікарів-євреїв. Зокрема, у структурі ВО 4 "Говерля" відомо про діяльність чотирьох: Самуеля Ноймана-"Максимовича", Антіна Кольмана-"Вугляра", "Кума" та "Амікуса" [40, с. 80, 82]. До речі, останній загинув у підпіллі, а щодо долі С. Ноймана маємо суперечливу інформацію. За агентурними даними спецслужб, які перевірялися, "Максимович" за рішенням проводу легалізувався і почав працювати в одній із поліклінік м. Стрий. Продовжуючи співпрацювати з націоналістами, він постачав їм ліки [41, арк. 220-221]. Інша версія говорить, що С. Нойман загинув у липні 1945 р. у Чорному лісі під час бою з радянськими військовиками [42, с. 351].

24 січня 1946 р. силами оперативного складу Болехівського РВ НКВС і підрозділів ВВ НКВС 4 км від с. Лужки Болехівського р-ну у лісі виявили шпиталь. На той час у ньому перебували 37 хворих і поранених, а також невелика охорона і персонал. Керував шпиталем єврей "Кум" (родом із м. Дрогобич), який перед цим очолював медичну службу старшинської школи "Олені". Повстанці, які тут перебували, вчинили збройний спротив. У результаті бою госпіталь було знищено повністю, при цьому 13 було вбитих, трьох затримано. Загинули, зокрема, поручник УПА Яків Дуб-"Клименко", лікар "Кум", надрайонна фармацевт, аптекарка госпіталю Галина Плісак-"Христя", санітарка "Зенка"; санітар куреня "Журавля" "Лан". Ворог здобув аптечку із різними медикаментами; декілька комплектів обмундирування госпіталю; документи із записами про хворих і поранених [43, арк. 26-27; 24, с. 212; 44, с. 159].

У грудні 1950 р. чекісти відзначали, що керівники ОУН на Буковині практикували залучення євреїв для зв'язку зі східними областями України, відправлення з їхньою допомогою у ці регіони націоналістичної літератури і збору розвідувальних даних [45, арк. 1]. Наприклад, у документі з Буковини пропонувався оволодіти містом за допомогою євреїв: "В нашу програму входить, щоб євреї були з нами в контакт. Євреї добре можуть нас інформувати, літературу (переправляти на схід) за гроші" [45, арк. 30].

Крім медичних функцій, маємо інформацію про участь єврейства у пропагандивній діяльності Карпатського краю. Так, в 17 січня 1948 р. на хут. Бистрий Доброгостівської сільської ради Дрогобицького р-

ну загинув пропагандист Дрогобицького надрайонного проводу ОУН Ілля Маєр-“Горобець” (за національністю єврей) [46, арк. 78; 47, с. 76].

В околицях м. Галич (переважно, в с. Залуква) мешкала невелика (кілька сотень осіб) громада караїмів – одного із корінних народів України. Одна з його представниць – Анна Леонович-“Галія” була зв’язковою районного проводу ОУН і загинула 19 лютого 1949 р. у с. Колодіїв Галицького р-ну. Працівники МДБ виявили у церкві криївку з повстанцями, які відхилили пропозицію здатися і вчинили збройний опір. У результаті перестрілки церква згоріла, а обоє підпільників, зокрема й А. Леонович, покінчили життя самогубством [48, арк. 135; 49, с. 140-141; 50, с. 1142]. Караїмських предків мали ще двоє полеглих повстанців із Залукви – чотовий УПА Богдан Криса-“Муха” та його брат, член окружного проводу Калущини Володимир Криса-“Гордієнко”, про якого згадувала Магдалина Луців: “Неукраїнське походження Гордієнка видавала зовнішність: чорне волосся, такі ж чорні очі, трохи з горбинкою ніс” [51, с. 29-30; 52, с. 182].

Отже, ОУН в основу етнопатристичної політики поклала засади толерантного ставлення до представників усіх національностей, при цьому вважала їх союзниками, ставила перед ними такі ж завдання, як і перед українцями. Основним принципом відносин із представниками інших національностей поставало визнання прагнення українського народу до відновлення незалежної держави. Зі свого боку, українські націоналісти підтримували прагнення інших поневолених націй до відновлення їхніх національних держав. Вдало продумана концепція спільного фронту поневолених народів Сходу Європи та Азії сприяла залученню до українського визвольного руху представників різних національностей: євреїв, росіян, караїмів, румунів, сербів, угорців, узбеків, бельгійців, італійців та ін.

Джерела та література

1. Кентій А. Нарис боротьби ОУН-УПА в Україні (1946–1956 рр.) / Анатолій Кентій. – Київ : Інститут історії України НАН України, 1999. – 111 с.
2. Киричук Ю. Український національний рух 40–50-х років ХХ століття : ідеологія та практика / Юрій Киричук. – Львів : Добра справа, 2003. – 464 с.
3. Патриляк І. “Встань і борись! Слухай і вір...”: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939 – 1960 рр.): монографія Іван Патриляк. – Львів: Часопис, 2012. – 592 с.
4. Русначенко А. Народ збурений : Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940 –50-х роках / Анатолій Русначенко. – Київ : “Пульсари”, 2002. – 519 с.
5. Стародубець Г. Генеза українського повстанського запілля [Текст]: монографія. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. – 464 с.
6. Деревінський В. Ставлення ОУН (б) і УПА до сусідніх народів та національних меншин / Василь Деревінський. – К. : Інститут історії України НАН України, 2006. – 149 с.
7. Стецишин О. УПА інтернаціональна / Олег Стецишин. – Львів : Часопис, 2015. – 328 с.
8. Національні процеси в Україні : історія і сучасність. Документи і матеріали. Довідник : В 2 ч. / [упоряд. І. О. Кресіна (керівник), О. В. Кресів, В. П. Ляхоцький, В. П. Панібудьласка]. – К. : Вища школа, 1997. – Ч. 1. – 583 с.
9. Національні процеси в Україні : історія і сучасність. Документи і матеріали. Довідник : В 2 ч. / [упоряд. І. О. Кресіна (керівник), О. В. Кресів, В. П. Ляхоцький, В. П. Панібудьласка]. – К. : Вища школа, 1997. – Ч. 2. – 704 с.
10. ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 98 (1954). – Спр. 5. – Т. 1. – 392 арк.
11. ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 20. – 276 арк.
12. ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 99 (1954). – Спр. 6. – 241 арк.
13. Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ). – Ф. 2-Н. – Оп. 110 (1954). – Спр. 2. – Т. 7. – 315 арк.
14. ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 29. – 369 арк.
15. ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 13. – 225 арк.
16. Літопис Української Повстанської Армії. – Т. 19 : Група УПА “Говерля”. Спомини, статті та видання історично-мемуарного характеру / [упоряд. Петро Содоль]. – Торонто ; Львів : Літопис УПА, 1992. – Кн. 2. – 480 с.
17. ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 54 (1953). – Спр. 3. – Т. 1. – 143 арк.
18. Архів управління Служби безпеки України у Львівській області (далі – АУСБУ ЛО). – Спр. П-21803. – 188 арк.
19. Реабілітовані історією. Івано-Франківська область. У п’яти томах / [ред. кол. Б. Томенчук, В. Лук’ян, Я. Дорошенко та ін.]. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2000. – Т. 1 : Коломийський і Косівський райони. – 656 с.
20. Мороз В. Ще про казаха “Колю” – вояка УПА / В. Мороз // Шлях перемоги. – 2015. – Ч. 48. – 2 грудня. – С. 6.
21. Мороз В. Вістун УПА казах “Коля” / В. Мороз // Шлях перемоги. – 2010. – Ч. 51. – 22 грудня. – С. 6.
22. ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 32 (1960). – Спр. 11. – 311 арк.
23. ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 54. – 380 арк.
24. Шанковський Л. УПА на Стрийщині / Л. Шанковський // Стрийщина. Історико-мемуарний збірник Стрийщини, Скільщини, Болехівщини, Долинщини, Рожнівщини, Журавенщини, Жидачівщини і Миколаївщини. – Нью-Йорк ; Торонто ; Париж ; Сідней, 1990. – Т. 1. – С. 193–218.
25. ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 28 (1960). – Спр. 2. – 462 арк.
26. Федорівський С. Нотатки повстанця / Степан Федорівський. – Нью-Йорк : Прометей, 1962. – 207 с.
27. Спомини чотового Островерха // Літопис Української Повстанської Армії. – Т. 30 : Степан Хрін (Степан Стебельський) ; Кризь сміх заліза : спогади / [ред. Петро Потічний]. – Торонто : Літопис УПА, 2000. – С. 59-202.
28. УСБУ ЛО. – Спр. П-27863. – 465 арк.
29. Повстанський мартиролог / [упоряд. Григорій Дем’ян] // Сколівщина. – Львів : [б.в.], 1996. – С. 301–725.
30. Мороз В. Технічні засоби пропаганди в діяльності ОУН / Володимир Мороз // Український визвольний рух / Центр досліджень визвольного руху, Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України. – Львів : Коло, 2004. – Збірник 3 : До 75-ліття Організації Українських Націоналістів. – С. 205–234.
31. ГДА СБУ. – Ф. 16. – Спр. 783. – 315 арк.
32. АУСБУ ЛО. – Спр. П-30046. – 161 арк.
33. АУСБУ ЛО. – Спр. П-26783. – 56 арк.

34. ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 65 (1953). – Спр. 4. – 275 арк.
35. ГДА СБУ. – Ф. 5. – Спр. 67616. – Т. 5. – 337 арк.
36. ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 19. – 297 арк.
37. Патриляк І. Спроби українського націоналістичного підпілля нав'язати контакти із сербським і литовським антикомуністичними рухами (1943–1950 рр.) / Іван Патриляк, Олександр Пагіря // Сторінки воєнної історії України: Зб. наук. статей / [відп. ред. О. Є. Лисенко] / НАН України. Інститут історії України. – К. : Інститут історії України, 2011. – Вип. 14. – С. 127–150.
38. Киричук Ю. Український національний рух 40–50-х років ХХ століття : ідеологія та практика / Юрій Киричук. – Львів : Добра справа, 2003. – 464 с.
39. ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 65. – 354 арк.
40. В'ятрович В. Ставлення ОУН до євреїв : формування позиції на тлі катастрофи / В. В'ятрович. – Львів : Мс, 2006. – 144 с.
41. ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 58 (1953). – Спр. 11. – 308 арк.
42. Літопис Української Повстанської Армії. – Т. 23 : Медична опіка в УПА / [упоряд. Петро Содоль]. – Торонто ; Львів : Літопис УПА, 1992. – 480 с.
43. ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 56 (1953). – Спр. 6. – Т. 1. – 244 арк.
44. Дем'ян Г. Повстанський рух ОУН і УПА в 1940–1960-х / Григорій Дем'ян // Сколівщина. – Львів : [б.в.], 1996. – С. 136–196.
45. ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 99 (1954). – Спр. 15. – 305 арк.
46. ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 98 (1954). – Спр. 21. – 163 арк.
47. Літопис Української Повстанської Армії. – Т. 36 : Книга полеглих членів ОУН і вояків УПА Львівщини [ред. Мирослав Горбаль, упоряд. Михайло Павлишин, Михайло Романюк, Євген Топінка та ін.]. – Торонто ; Львів : Літопис УПА, 2002. – 1058 с.
48. ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 28 (1960). – Спр. 10. – 528 арк.
49. Зінковський П. Участь галицьких караїмів у визвольних змаганнях 40-х років ХХ століття / Петро Зінковський // Караїми Галича : історія та культура. – Львів ; Галич : Сполом, 2002. – С. 140–141.
50. Літопис Української Повстанської Армії. Нова серія. – Т. 22 : Станиславівська округа ОУН: документи і матеріали 1945 – 1951 / [упоряд. Дмитро Проданик, Степан Лесів]. – К. ; Торонто : Літопис УПА, 2013. – 1376 с.
51. Когут М. Герої не вмирають... – Кн. 8. – Калуш, 2007. – 84 с.
52. Воля і доля : Книга пам'яті Галицького району : Документи, матеріали, спогади / [за ред. І. Ковалюк]. – Галич, 1997. – 398 с.

Ilnytskyj V. I. Participation of Foreigners in Ukrainian Liberation Movement In the Territory of OUN's Karpats'kyi krai (second half of the 1940s)

In the article on the basis of unknown and little-known documents the problem of participation of foreigners in the structures of OUN and UPA in the Carpathian area (Karpats'kyi krai) is elucidated. It is established that the realisation of the ethnic-national policy was of great importance. A thoroughly considered concept of a joint front of the subjugated peoples of the East of Europe and Asia, which furthered the participation of representatives of different nationalities – Jews, Russians, Karaims, Romanians, Serbs, Hungarians, Uzbeks, Belgians, Italians, etc. – in Ukrainian Liberation Movement is shown.

Key words: foreigners, Karpats'kyi krai of the OUN, liberation movement.

Ильницький В. И. Участие иностранцев в освободительном движении на территории Карпатского края ОУН (вторая половина 1940-х гг.)

В статье на основе неизвестных и малоизвестных документов раскрывается проблема участия иностранцев в структурах ОУН и УПА на территории Карпатского края. Установлено, что важное значение придавалось реализации этнонациональной политики. Проанализирована удачно продуманная концепция совместного фронта поработанных народов Востока Европы и Азии, которая способствовала привлечению к украинскому освободительному движению представителей разных национальностей: евреев, русских, караимов, румын, сербов, венгров, узбеков, бельгийцев, итальянцев и др.

Ключевые слова: иностранцы, Карпатский край ОУН, освободительное движение.